

ELS PRIMERS ANYS DE L'EMPRESA TENERIA MODERNA FRANCO-ESPAÑOLA DE MOLLET DEL VALLÈS (1897-1914)

M.ª Carme Macià i Gràcia

*El meu agraïment a la Direcció de
Teneria Moderna Franco-Espanyola,
i als senyors Joan Serrallonga, Isidre
Garcia, Enric Viñas i Pere Martínez,
per la seva valuosa col·laboració.*

El sector de la pell a Catalunya

Aquest tipus d'indústria requereix pel seu funcionament un clima adequat; per això s'ha concentrat en determinades comarques de casa nostra. A l'Anoia l'adobament de pells és un dels sectors més antics i arrelats de la població, i està documentat des de l'any 1340. A Osona també aquesta indústria existeix des de temps molt llunyans i, per tant, posseeix una gran tradició, sobretot a la ciutat de Vic. Ja hem destacat la importància del clima que és decisiu; inicialment es va començar produïnt badanes amb pasta, que amb la humitat del clima i el fred, quedaven més toves i blanques. Aquí s'adobaven i es penjaven per després exportar-les a França i a Itàlia, on es feia el dant, la napa, els productes de marroquineria, etc. En un principi, doncs, no es feien acabats de pell. Durant el segle passat va començar aquesta indústria, que es va transformar en el centre més important d'Espanya en badana de pell. A partir d'aquell moment, una empresa va intentar d'acabar el procés fins el final, i en l'actualitat pràcticament totes les empreses de la comarca fan el procés complet.

La badana és pell d'ovella o de moltó, assaonada amb adobs ve-

getals, de molta flexibilitat, suavitat i relativament prima, que s'utilitza per a folrar calçat, fer guarniments i, quan és més acabada i tenyida, en relligat i tafileteria. El procés d'adobar es basa en donar a les pells o cuirs el tractament o tractaments adequats per tal de transformar-los en una matèria que, a més de no ser putrescible, posseeixi el tacte, la resistència, les propietats i l'aspecte necessari per a l'aplicació pràctica a que vagin destinats, com és la fabricació de calçat, vestits, jaquetes, etc. Abans de ser adobades les pells passen per tota una sèrie de processos anomenats de ribera, en els quals són netejades i eliminades les substàncies que no serveixen per a ser adobades, com el pèl o la llana. Els treballs de ribera necessiten grans quantitats d'aigua i antigament eren efectuats en les riberes dels rius, d'on prové el nom.

De la secció de ribera les pells passen a la secció d'adobar on són adobades amb productes vegetals, minerals o sintètics. L'adob pot ser donat en dues o més etapes (preadob, adob, readob). Un cop llest aquest procés, les pells són greixades, o eventualment tenyides, i passen a assecar-se a l'estenedor i d'allí, finalment a l'acabat, on reben les característiques adequades per a cada ús.

Marc econòmic d'Espanya a finals del s. XIX

L'any 1864 els símptomes de crisi imminent aombren el món dels negocis. La guerra civil nord-americana ha paralitzat les importacions de cotó que assoleixen el 1862 els nivells mínims. Aquest procés crea un malestar persistent en els ambients tèxtils catalans, al que s'afegiran els dels altres nuclis industrials, com els siderúrgics, ferroviaris, etc. Aquestes circumstàncies econòmiques afavoriren l'èxit del pronunciament contra Isabel II, el 1868. El país necessitava un nou govern que el tregués de la dificultat i el va trobar en el govern provisional de 1868, i encara que les seves mesures van ser discutibles —reforma monetària i arancelària, liberalització de l'economia, forta demanda de capital estranger—, el període de la Revolució del 68 se'ns mostra favorable per a l'economia espanyola, tot i que es manifestaren perturbacions colonials, militars, socials i polítiques¹.

El 1876 es produeix una crisi internacional que a Espanya s'inverteix per diferents causes: es repren la construcció del ferrocarril, principalment amb capital estranger. Hi ha una gran exportació de metalls, com el ferro, el coure i el plom; així com també de productes agrícoles, principalment de vi, que degut a la crisi de la fil·loxera a França, gairebé augmenta sis vegades en deu anys la seva exportació.

Durant deu anys l'Estat de la Restauració viu un moviment alcista en mig d'una depressió general, que acaba el 1892 amb l'enfonsament del mercat exterior del vi i del ferro. En canvi, el proteccionisme establert el 1891 per les Antilles i Filipines, permet la recuperació de la indústria cotonera, el desenvolupament de la siderúrgia vasca i la remuntada dels preus del camp. El pitjor aspecte de l'economia espanyola d'aquest moment de transició, és la debilitat de la seva moneda, que es manifesta en la profunda crisi de 1898, com a resposta a les fluctuacions de l'economia i de la moneda².

Mollet dins la Catalunya de la Restauració

El que alguns historiadors anomenen la «febre d'or» (1874-1886) va tenir els seus orígens a Barcelona. Treballant sobre una base social pacífica, la burgesia catalana dona el millor de la seva acció positiva: indústries com la llanera de Terrassa i Sabadell, bancs com l'Hispano Colonial, companyies com la de Filipines, societats de navegació com la Transatlàntica. Els Güell, Valls Taberner, Batlló, etc., creen un complex industrial i financer de gran importància que es reflecteix en el mercat de valors de Barcelona. En aquesta etapa es fa el salt econòmic més important del segle XIX, amb la consolidació de la burgesia catalana, fruit de l'esforç de les primeres famílies burgeses. A nivell de l'Estat espanyol sonen els noms dels industrials catalans i, a Madrid, «el grupo catalán» és considerat per la seva riquesa³.

L'evolució de l'obrerisme d'aquest període ve marcada per dos aspectes: la difusió ideològica dels principis de la I Internacional (1864-1877), que a casa nostra prenen cada cop més un caire anarquista; i el suport dels treballadors a les seves pròpies associacions, embrió del sindicalisme. Tot això ens demostra la formació d'una consciència de classe, que volia les millores immediates a les condicions de treball i, a més llarg termini, el triomf de l'obrerisme com a fruit de la lluita de classes. Per assenyalar algunes fites d'aquesta tendència, es destaquen la reorganització el 1881 de la federació tèxtil catalana Les Tres Classes de Vapor. També el 1881, després de la reconstrucció de la «Federación de los Trabajadores de la Región Española» de la AIT, a Espanya, es celebra a Barcelona el seu primer congrés on ja predominava el criteri anarquista; la fundació de La Unió General de Treballadors com a plasmació de les reivindicacions laborals del Partit Socialista Obrer Espanyol, (Barcelona, 1888; Madrid, 1899) i la primera celebració del Primer de Maig (1890), amb enfrontaments entre els nombrosos manifestants i la força d'ordre públic⁴.

Mollet en aquests anys és una població bàsicament agrícola i, encara que l'activitat camperola no està exempta de conflictivitat, la seva condició de població petita on tothom es coneix i relaciona i l'escassa industrialització retardaren l'arribada dels moviments reivindicatius, que en aquells moments les principals capitals catalanes ja estaven vivint.

La vila de Mollet es formà a la vora del camí ral de Barcelona a Vic i la seva condició d'important nus de comunicacions va afavorir la seva evolució com a nucli industrial dins l'àrea de Barcelona, i el seu caràcter de centre de mercat i de serveis en relació amb els municipis veïns. L'antic camí ral fou substituït per la carretera nacional 152 de Barcelona a Puigcerdà, que fins fa poc encara travessava el nucli urbà. La primera línia de ferrocarril que arribà fins el poble fou la de Barcelona a Granollers, el 1854, amb parades a Montcada i a Mollet. Aquesta línia fou ampliada fins a Girona el 1862 i fins a Portbou el 1878. La segona línia de ferrocarril fou anomenada línia del Nord, que inicialment arribava fins a Granollers i fou inaugurada el 1862; aviat arribà a Vic, a Ripoll i a Sant Joan de les Abadesses i després s'uní a la de Ripoll-Puigcerdà.

Per Vicenç Plantada⁵ sabem que malgrat la incipient industrialització, a finals de segle la principal riquesa de Mollet era l'agricultura i els seus principals productes, el vi, les mongetes, el cànem, el blat de moro, etc. i que la cria de bestiar n'era un bon complement. A part d'alguns telers de tipus menestral, la fàbrica més antiga que s'instal·là a Mollet fou l'anomenada Fàbrica del Cotó, fundada el 1870 per Joan Tomàs i Vallvé, moguda a vapor, amb uns 100 treballadors. També de la fi del segle XIX és la fàbrica Moretó, també moguda a vapor, per a serrar fusta d'embalatges i després convertida en farinera que encara perdura. La Fàbrica de teixits de seda Fàbregas fou duta a Mollet des de Gràcia (Barcelona), el 1898 i comença a funcionar el 1900 amb telers mecànics; ha estat una de les més importants del municipi i encara existeix amb el nom de «Sedunión».

El creixement demogràfic de la vila, que augmentà a finals de segle, ve condicionat pel que hem exposat anteriorment. L'inici de la industrialització n'és una de les causes, amb la conseqüència de la demanda de mà d'obra que es trasllada de les poblacions veïnes, i una certa millora de les condicions de vida que facilita l'augment de la natalitat. La segona onada migratòria important, tindrà lloc els anys vint, amb motiu de l'Exposició Internacional. Barcelona rep una allau migratòria degut a la necessitat de mà d'obra que no pot absorbir i que es desplaça a l'incipient cinturó industrial del Vallès.

Els primers anys de «La Pelleria»

L'any 1897 l'Octavio Lacante, un curtidor francès, va fundar a Mollet una indústria dedicada a la fabricació d'adobs. Inicialment, s'hi fabricaven només «nonatos» i posteriorment badanes. En aquells inicis les pells es rentaven en quatre cubells grans, omplerts amb aigua d'un pou treta a força de braços. Després es posaven a assecar al costat del riu Besòs. La llana es rentava en una mina que procedia de l'estació del ferrocarril, amb l'ajuda de xarxes especials per evitar que fossin arrossegades per l'aigua.

L'extensió de la fàbrica era en total de 1.800 mts. quadrats, sense gairebé cap construcció al seu costat, només l'edifici que llavors era una serradora i posteriorment va ser una fàbrica de farina que finalment va ser adquirida pel propietari de l'adoberia senyor Lacante per a l'ampliació de la seva indústria. Trobem documentat el primer obrer que va ingressar el 10 de maig de 1897 quan només tenia 13 anys i que procedia d'una família camperola. Aquest noi inicialment cobrava sis pessetes setmanals, que van augmentar a nou després d'un mes i després a dotze. Va treballar a l'adoberia tota la seva vida i, en la revista que de 1965 a 1967 editava l'empresa, de caire intern, hi trobem un article dedicat a ell amb motiu de la seva mort, el juny de 1966, als 82 anys⁶.

Dels quinze primers obrers de l'empresa, a més del Moly sabem els noms de Joan Escura i Oliveras, que va entrar el 15 de desembre de 1897 i Francesc Siso i Pi, el 25 de novembre de l'any 1900. L'horari de treball en la fàbrica era des de les sis del matí fins a les set de la tarda, amb un descans d'hora i mitja al migdia, que resultaven un total d'onze hores i mitja de jornada laboral. Llavors no hi havia pont sobre el riu Besòs només una passera de fusta, per la que en Pere Galí cobrava peatge i, més tard, en Jacint i Ramon Gassó i Escudé treballadors de l'adoberia des de 1904, cobraven 10 cèntims pel mateix concepte. Com se suposa, cada vegada que hi havien riuades —les avingudes del Besòs llavors eren més freqüents i abundoses que ara— la passera quedava inutilitzable, encara que els propietaris conservaven les fustes que mantenien lligades amb cadenes als arbres de les voreres.

El transport fins a Barcelona de les pells es feia en carro a càrrec d'Eusebi Pi, empleat de la fàbrica. Es realitzava sortint de Mollet a la nit amb la producció del dia, per tal d'arribar a Barcelona al matí del dia següent.

El que es fés de nit era principalment per evitar atemptats⁷.

En l'arxiu municipal de Mollet apareix per primera vegada el nom de l'empresa l'any 1899, en el llibre de contribucions industrials⁸. Es

parla d'una fàbrica d'adobs, amb capacitat de recipient de dos metres cúbics, moguda a vapor. També hi figura el nom del propietari, senyor Octavio Lacanté Pallisson i la ubicació de la indústria que és el carrer Estació, fent referència a l'estació de ferrocarril que enllaça Barcelona amb Puigcerdà. En el mateix arxiu hi ha també la sol·licitud de permís de llicència d'obres a l'any 1900 a nom del senyor Lacante, especificant que era fabricant de curtits, natural de París, major d'edat i casat. Aquest permís és per pujar dotze metres l'edifici per ubicar-hi magatzems i despatxos⁹.

En el mateix any 1900, en el llibre de contribucions on s'especifica l'impost industrial¹⁰, s'hi observa una modificació: dels 2 metres cúbics del 1899 es passa a registrar-ne 7; i l'impost que l'any 1899 era de 72,06 pessetes, el 1900 és de 252,18 pessetes en total. Xifra que es manté fins el 1906. Aquestes dades ens duen a la conclusió que el senyor Lacante inicia una petita indústria que aviat li reporta beneficis i decideix invertir per a la seva ampliació.

Un fabricant francès s'instal·la a Mollet

Després d'estudiar la documentació referent a la indústria i al seu primer propietari, caldria saber perquè un fabricant francès d'adobs, amb cèdula personal identificada, la qual cosa ens diu que ja estava introduït en el ram i segurament posseïa alguna indústria en el seu país, ve a Mollet i decideix fundar-ne una altra. Quina és la marca d'aquesta nova indústria des del seu començament fins el 1911 en que passa a convertir-se en societat anònima? Per què aquesta ampliació?

En Joan Solé Tura¹¹ parla de «La Pelleria», com popularment és coneguda aquesta indústria a Mollet, principalment per la gent gran. Explica que els senyors Lacante i Perrier eren dos francesos amb negocis de curtits en el seu país i alguna instal·lació addicional pels voltants de Barcelona. L'any 1908 van efectuar un viatge passant per Mollet, i els va cridar l'atenció el riu Besòs per a la creació, en els seus marges, d'una indústria com la seva, que precisava un bon vessador per les aigües residuals.

El 1908 l'adoberia feia onze anys que funcionava a Mollet, fundada per en Lacante. La circumstància que Solé Tura dona per l'any 1908 es va produir molt abans amb el senyor Lacante, que degut a algun viatge procedent de França o d'altres indrets de tradició pelletera es dirigia a Barcelona o viceversa i en passar per la comarca del Vallès es fixà concretament en la situació del riu Besòs a Mollet. Aquest senyor va fundar una adoberia en el seu moment, sense deixar de tenir contactes i probablement negocis en el seu país d'origen.

La petita indústria creada el 1897 anava funcionant sense greus problemes i fins i tot es va fer una ampliació l'any 1900 en què va passar de treballar amb dos metres cúbics a set. També es pot comprovar en els llibres de matrícula industrial que, a partir de 1906, hi han noves ampliacions que fan augmentar l'impost industrial pagat a l'ajuntament. El 1907 es parla de «Fábrica de adobar pieles al pelo, zurrar y teñir y fábrica de curtidos», pagant-se llavors 355,97 ptes. L'any següent s'hi afegeix «máquina de taladrar a mano. Fábrica de curtidos de pieles de becerrillo» i l'impost puja a 851,33 ptes. El 1909 s'hi sumen 67,55 ptes. per 14 quilovats d'electricitat. Aquesta bona marxa de la indústria de Mollet podria no ser la mateixa que la que en Lacante posseís a França.

El 1908 seria quan s'inicia la negociació amb l'intent d'ampliar l'adoberia de Mollet, que es materialitza amb la participació d'altres industrials del ram, que veient unes condicions laborals més favorables als seus interessos i una situació física adient per a la indústria de curtits, avançaren en les negociacions fins arribar a l'acord del 1911.

L'encara relativa tranquil·litat laboral d'Espanya i concretament del Mollet de finals de segle, fou probablement un motiu important per aquells industrials.

A finals del segle XIX, França havia viscut la guerra franco-prusiana, l'assaig prematur d'una democràcia socialista en la Comuna de París i tot un seguit de crisis i convulsions polítiques i socials que només fan que començar. La burgesia intenta una vegada més consolidar el seu poder.

A partir de 1893 hi ha un creixement de la ideologia anarquista en els sindicats. La seva influència estava en tallers petits i en l'artesanat, i l'eix de la seva acció es dirigia a la destrucció del règim per la vaga general. La Confederació General del Treball va ser creada en 1895 en el Congrés de Limoges, però no va ser fins el 1902 quan va assolir una veritable expansió. El 1906 tenia ja 200.000 afiliats en front del partit socialista que en la mateixa època en tenia 35.000. Hi ha un veritable desafiament de les forces sindicals a l'Estat i a la burgesia.

El primer de maig de 1906 va haver-hi un important moviment dirigit a reivindicar la jornada de vuit hores, que encara que va obtenir resultats limitats, va provocar autèntic terror entre la burgesia. També el mateix any 1906, a l'octubre, amb ocasió del congrés de la C.G.T. a Amiens, sorgeix una gran majoria a favor de la independència total dels sindicats en front de la patronal, partits polítics i l'estat; es volia el sindicat lliure al marge de cap grup corporatiu i en les formes de lluita que responguessin a la seva concepció filosòfica o política¹².

Davant d'aquesta situació no era massa estrany que algun empre-

sari francès es trobés amb problemes en la seva empresa i intentés desenvolupar el seu negoci en altres indrets on no es veiés tant pressionat i pogués obtenir millors beneficis. Aquest podria ser el cas d'en Lacante i el motiu que l'impulsés a quedar-se a Mollet per donar un gir a la petita indústria que uns quants anys abans havia creat.

Els anys de la consolidació: del 1897 fins el 1914

La segona qüestió que plantejàvem era saber la trajectòria de la indústria des dels seus inicis fins el 1914, data coincident amb la primera guerra mundial, aconteixement que fa variar l'economia europea. En aquest període de la trajectòria industrial de la Teneria, s'han de diferenciar dos subperíodes: el que va des de la seva fundació fins el 1911, en que es converteix en societat anònima, i a partir d'aquesta data fins el 1914.

El primer pagament de contribució industrial data del 1899¹³, amb una especificació tècnica que molt aviat és ampliada, el 1900, amb una demanda de permís d'obres per engrandir el local. El primer treballador contractat va entrar cobrant sis pessetes a la setmana i als dos mesos ja en cobrava dotze. Per comparar, el 1900 a Mollet costava l'entrada al ball del poble, 25 cèntims; i un xarop (refresc) 15 cèntims; un paquet de cigarretes 10 cèntims. Aquestes no eren despeses de primera necessitat, però ens poden donar una idea aproximada del nivell salarial dels empleats de l'adoberia.

Es donava ocupació a quinze obrers, amb una jornada laboral d'onze hores i mitja i amb una producció transportada diàriament a Barcelona. Les despeses salarials —180 pessetes a la setmana— i la producció, un carro diari, ens indiquen uns primers anys de consolidació.

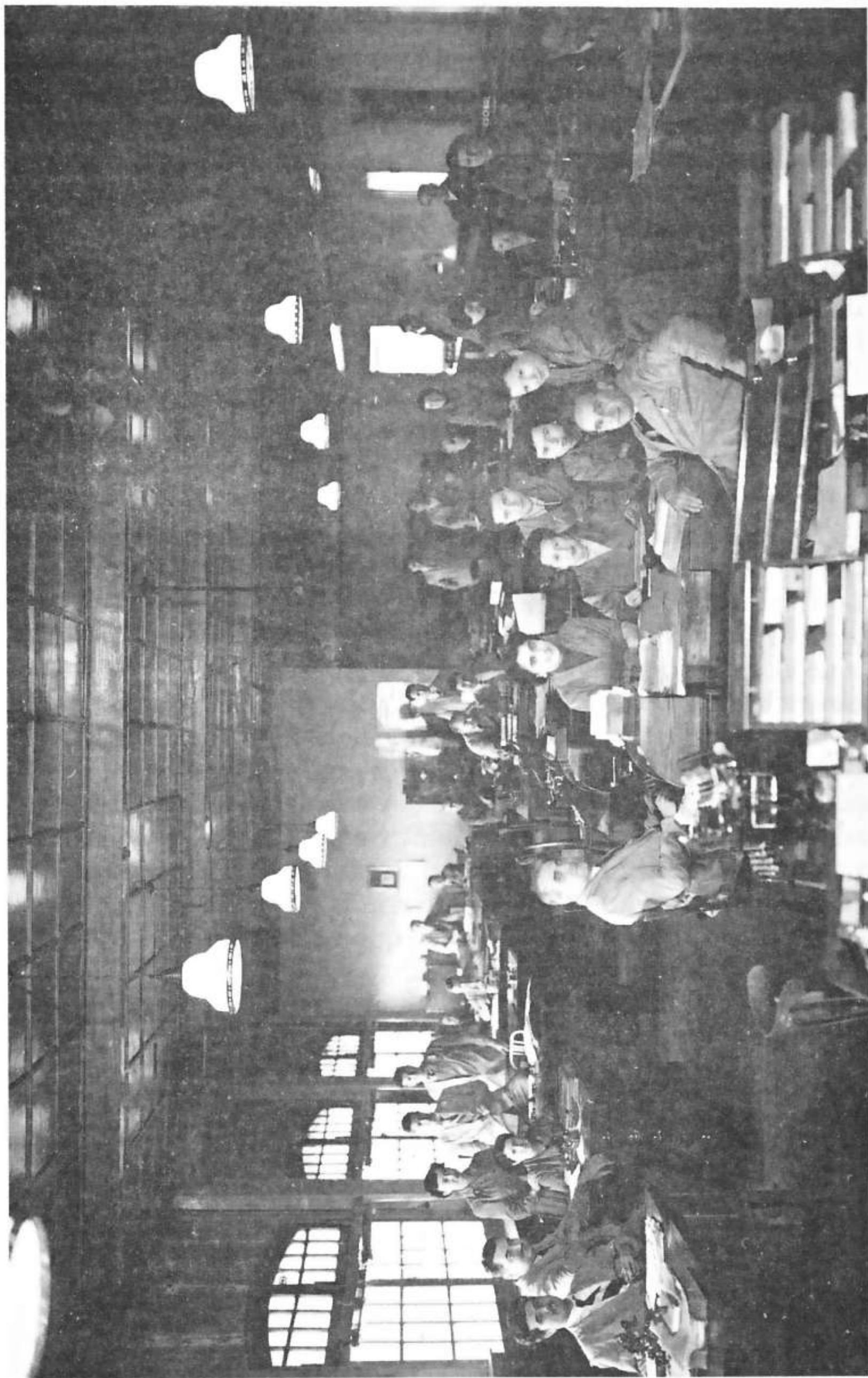
El mes de març de 1966 en Vicenç Pi i Moretó era l'obrer en actiu més antic de Teneria. En una entrevista que se li feia en la revista de l'empresa¹⁴ explica que hi treballava des del 12 de juny de 1910. Quan ell va entrar li van donar el número 45, que corresponia al nombre de persones que hi treballaven. Diu que era molt jove, però no especifica l'edat, que guanyava una pesseta diària però que ja en tenia prou pel pa setmanal de la família que valia 65 cèntims. Veiem que el nivell de vida ha pujat, segons els preus del 1900, però el sou segueix essent mateix, encara que 1 pesseta fos el que inicialment es pagués als aprenents a l'entrar. L'horari de treball ha millorat, però. El 1910 era de nou hores i mitja: de les 5,45 a les 8, tres quarts d'hora per esmorzar i de 8,45 a les 12. Després de 1,30 a 5,30 i a l'estiu de les 2 a les sis. Els dissabtes a la tarda també es treballava i els diu-

menges, els més joves anaven dues hores a netejar la fàbrica gratuïtament, el que els hi suposava una propina per Nadal. El 1910 l'horari era més reduït que el 1897, però els treballadors han passat de quinze a quaranta cinc. Per la matrícula industrial hem comprovat millores a partir de 1906, que en aquest any de 1910 es tradueixen en un augment dels impostos:

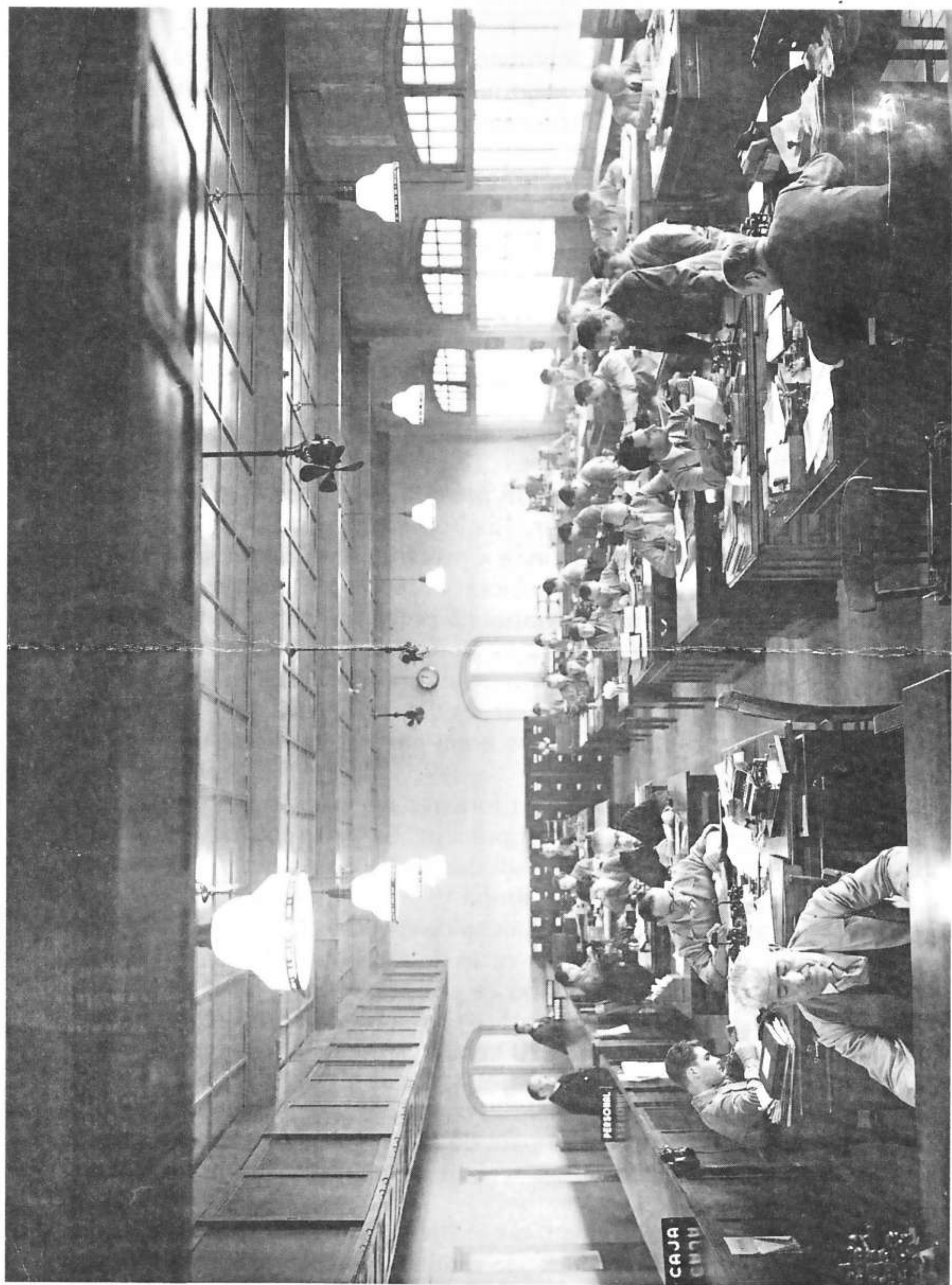
Por fábrica de adobar pieles al pelo:	48,04 ptes.
Por fábrica de curtidos:	291,64 ptes.
Por fábrica de zurrar y teñir:	128,67 ptes.
Por una máquina de taladrar a mano:	55,75 ptes.
Por fábrica de curtir pieles de becerrillo:	324,75 ptes.
Por 14 kw. de electricidad:	67,55 ptes.
Total:	915,83 ptes. ¹⁵

L'any següent, el 22 de desembre, s'assoleix la col·laboració tècnica i financera de les firmes franceses «Anciens Etablissement Combe» i «Blumenthal», convertint-se en Societat Anònima, amb la denominació de TENERIA MODERNA FRANCO-ESPAÑOLA S.A. i un capital fundacional d'un milió de pessetes¹⁶.

La nova situació donà un nou impuls a la trajectòria de la indústria, que el 1913 comptava al voltant de 400 treballadors. El 1914 és el moment més important dels primers anys. La demanda de productes a causa de la 1.ª Guerra Mundial, fa que s'arribi a cotes molt altes de producció. En Vicenç Pi explica que es produïen pells de llana pels francesos a raó de 7.000 diàries i que hi van arribar a haver 1.000 treballadors fent hores extres¹⁷. En aquests anys Teneria va conèixer la primera vaga important. Els obrers, davant dels guanys espectaculars, van reivindicar augment de salaris, la qual cosa va comportar que el maig de 1916 s'iniciés una vaga que va durar fins el novembre del mateix any¹⁸. La vaga va repercutir negativament en l'economia dels obrers que, finalment, van aconseguir certes millores en els sous, sense que fossin les reivindicacions d'un principi. Els guanys econòmics de Teneria en aquells anys comportaren, però, avantatges pel poble. L'empresa va construir un economat amb moneda pròpia pels treballadors, una farmàcia i un casino on s'hi feia teatre i varietats, conegut pel «Tabaran».

Treballadors de Tenerife els anys quaranta. Arxiu particular.

Treballadors de Teneria els anys quaranta. Arxiu particular.

«La Pelleria», una empresa arrelada a Mollet del Vallès

Els primers anys de funcionament de la Tènia Moderna Franco-Espanola, són els més poc coneguts, degut a la llunyania històrica i a la circumstància que l'empresa fos iniciada per un foraster del qual poca cosa se'n sabia. Octavio Lacante engega el 1897 a Mollet, quan ja era un home casat i amb un fill gran, una petita indústria. Les característiques particulars del propietari ens fan pensar que no es tractava d'una aventura, sinó d'una acció pensada en funció d'uns interessos econòmics o familiars. Ja hem detallat la situació delicada que la burgesia de França travessava en aquella època, amb l'esclat de les organitzacions obreres que fan trontollar la seguretat burgesa.

En Lacante, a Mollet, troba un emplaçament ideal, aigua abundant, clima humit i bones comunicacions. La industrialització tot just ha començat, la mà d'obra és barata i encara no s'ha desvetllat el moviment obrer com a d'altres llocs. Té la sort que la petita indústria funciona bé i decideix dedicar-s'hi plenament. Busca altres empresaris del ram disposats a invertir. Els busca a França perquè és on té el seu cercle de coneguts personals i professionals. Quan ja ha conseguit convertir «La Pelleria» en societat anònima, la seva ascensió sembla imparable. La desgraciada situació política internacional de 1914 afavoreix encara més a la Tènia, com a d'altres indústries a casa nostra. Totes les dades ens mostren una empresa que funciona a ple rendiment, ara orientada a abastar les demandes militars, i que es va convertint en la propietària d'una bona part de la població on es troba.

Els seus orígens i empresariat foraster no van ser un obstacle per a la seva implantació i desenvolupament. La bona conjuntura econòmica del 1914-18 que la va consolidar no va ser suficient, però, per superar la posterior crisi, que també va afectar tota la indústria catalana en general i que va ser a causa de diversos factors, com la pèrdua dels mercats exteriors, la invasió de manufactures estrangeres a preus inferiors, la baixa capacitat de consum de la població espanyola, la dispersió empresarial i la inexistència d'una banca catalana que canalitzés la reinversió o financés la modernització, reconversió i concentració de les empreses catalanes¹⁹. En el sector de la pell s'hi va afegir les dificultats d'exportació²⁰; però no obstant totes les complicacions, «la Pelleria» formava part de Mollet perquè una gran majoria de la gent del poble hi havia treballat i havia col·laborat a la seva consolidació.

Quan el 1928 el Banc Urquijo Català va optar per remuntar la indústria, deuria valorar criteris de rendabilitat per sobre dels històrics o socials, i encara que no només la història ha estat modificada

pels sectors econòmics, en aquest cas la decisió de l'Urquijo Català va contribuir a que «la Pelleria» sigui avui una mostra viva del passat recent de Mollet i, formant part de la seva història, estigui inserida en el present de la vila. Posteriorment l'empresa va viure situacions de tot tipus: greus conflictes laborals, col·lectivitzacions, vagues, dificultats econòmiques i també períodes de prosperitat com el de 1914-18, (els anys 50 era considerada la primera d'Espanya en el ram)²¹ però mai ha perdut la seva condició d'empresa arrelada al poble, no obstant dels seus orígens.

NOTES

1. Vicens Vives, Jaume i altres, *Historia de España y América, Social y Económica*, v. 5, E. Vicens Vives, Barcelona 1974, p. 243.
2. Vicens Vives, Jaume i altres, *Historia de España y América, Social y Económica*, v. 5, E. Vicens Vives, Barcelona 1974, p. 246.
3. Vilar, Pierre - Josep Termes, *Història de Catalunya* v. VI, E. 62, Barcelona 1987, pp. 123-124.
4. Izard, Miquel - Riquer, Borja. *Conèixer la Història de Catalunya*, E. Vicens Vives, Barcelona, 1983, pp. 81-91.
5. Plantada, Vicents - Raya, Joseph. *Geografia local de Mollet del Vallès*. Tip. de Lluís Tasso, Barcelona 1893.
6. *Grupo de Empresa*, publicació interna de Teneria Moderna, 1966-1967.
7. Documentació de l'arxiu particular de Teneria Moderna.
8. A.H.M.M.V., Matrícula Industrial, 1895-1914.
9. A.H.M.M.V., Instància sol·licitant permís d'obres, any 1900.
10. A.H.M.M.V. Matrícula Industrial, 1895-1914.
11. Solé Tura, Joan. *Mollet una mica d'història*, E. patrocinada per l'Acadèmia Mollet, Mollet 1981, p. 81.
12. Lefranc, George. *Le Syndicalisme en France*, E. Presses Universitaires de France, París 1981, pp. 31-36.
13. A.H.M.M.V. Arnillaramiento, any 1897.
14. *Tenerevista*, publicacions internes de Teneria Moderna, 1966-1967.
15. A.H.M.M.V., Matrícula industrial 1895-1914.
16. Documentació de l'arxiu particular de Teneria Moderna.
17. *Tenerevista*, publicacions internes de Teneria Moderna, 1966-1967.
18. *Tenerevista*, publicacions internes de Teneria Moderna, 1966-1967.
19. Balcells, Albert. *Historia Contemporánea de Cataluña*, E. Edhasa, Barcelona 1983, pp. 160-161.
20. Documentació de l'arxiu particular de Teneria Moderna.

BIBLIOGRAFIA I DOCUMENTACIÓ CONSULTADA

- VILAR, P. - TERMES, J. *Història de Catalunya*, v. VI, E. 62, Barcelona, 1987.
- IZARD, M. - RIQUER, B. *Conèixer la Història de Catalunya*, v. 4, E. Vicens Vives, Barcelona 1983.
- SOLÉ TURA, J. *Mollet una mica d'història*, E. Acadèmia Mollet, Mollet 1981.
- Gran Geografia Comarcal de Catalunya*, v. 1 i 5.
- Història Econòmica de la Catalunya Contemporània*, v. 2.
- Gran Enciclopèdia Catalana*, v. 1, 2 i 11.
- BALCELLS, A. *Historia Contemporánea de Cataluña*, E. Edhasa, Barcelona 1983.
- VICENS VIVES, J. i altres. *Historia de España y América, Social y Económica*, v. 5, E. Vicens Vives, Barcelona 1974.
- MAITRON, J. *Le Mouvement anarchiste en France*, v. 1, E. Maspero, París 1975.
- LEFRANC, G. *Le Syndicalisme en France*, E. Presses Universitaires de France, París 1981.
- Documentació en l'Arxiu Històric Municipal de Mollet del Vallès (A.H.M.M.V.):
- Matricules industrials.
 - Amillaramiento.
 - Actes de plens municipals.
 - Padró d'habitants.
 - Padró de solars.
 - Llicència d'obres.
 - MARTINEZ ALCUBILLA, M. *Diccionario de Administración local*, v. III. Madrid, 1886.
 - MARTINEZ ALCUBILLA, M. *Diccionario Alcubilla*, v. VI, Madrid 1887.
- Documentació de l'Arxiu particular de Teneria Moderna Franco-Espanola.
- Publicacions internes de Teneria Moderna, de l'octubre de 1966 a novembre de 1967:

*Grupo de Empresa
Tenerevista*